

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО СУДУ СПІВДРУЖНОСТІ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ

Статтю присвячено аналізу практики Економічного Суду СНД— найвищого судового органу Співдружності. Дається загальна характеристика Суду, розглядаються рішення, які Економічний Суд ухвалив за період своєї діяльності, а також досліджуються перспективи участі України в Економічному Суді.

ЕКОНОМІЧНИЙ СУД СНД — один з основних органів Співдружності Незалежних Держав. Економічний Суд лише на пірроку молодший самої Співдружності. Ідею його створення вперше було озвучено на Ташкентській зустрічі у верхах у травні 1992 р. і тоді ж документально зафіксовано в Угоді про засоби щодо забезпечення вдосконалення розрахунків між господарськими організаціями СНД: «З метою вирішення міждержавних економічних спорів, які не може бути віднесено до компетенції вищих господарських (арбітражних) судів... створити Господарський Суд Співдружності» (ст. 5) [1]. Дану угоду підписали всі країни — члени СНД, але Україна, Азербайджан та Молдова підписали її за винятком ст. 5, в якій містилась норма щодо створення Економічного Суду. Через кілька тижнів — 6 липня 1992 р. — на липневому саміті в Москві глави держав підписали основні документи: Угоду про статус Економічного Суду Співдружності Незалежних Держав [2], яка визначає статус Суду, і Положення [3], в якому викладені цілі, компетенція, організація і порядок його діяльності. Документи підписали Російська Федерація, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизія, Молдова (із застереженнями), Таджикистан, Узбекистан. Дану угоду не підписали Азербайджанська Республіка, Туркменістан та Україна. Кожна із держав — учасниць угоди вибирає до Економічного Суду СНД по два

судді. Місцезнаходженням Економічного Суду СНД визначено м. Мінськ.

У своїй діяльності Економічний Суд СНД керується: Угодою про статус Економічного Суду СНД від 6 червня 1992 р.; Статутом Співдружності Незалежних Держав від 22 січня 1993 р.; Договором про створення Економічного союзу від 24 вересня 1993 р.; іншими договорами, укладеними в межах Співдружності; актами Співдружності; загально-визнаними принципами міжнародного права; Регламентом Економічного Суду [4] та іншими документами, які регулюють діяльність Економічного Суду

У ст. 32 Статуту СНД визначено, що Економічний Суд СНД діє з метою забезпечення виконання економічних зобов'язань у межах Співдружності. Основною метою Економічного Суду СНД є забезпечення єдиного застосування угод держав — учасниць СНД та заснованих на них економічних зобов'язань і договорів шляхом вирішення спорів, що впливають з економічних відносин. Процедура вирішення спорів встановлюється Регламентом, який затверджується Пленумом Економічного Суду СНД. У регламенті визначено, що сторонами спору або іншими зацікавленими по справі особами в Економічному Суді можуть бути держави — учасниці СНД, органи та інститути СНД, а також інші держави, якщо розгляд такої справи в Еконо-

мічному Суді передбачено міжнародним договором.

Щодо юрисдикції Економічного Суду, то до його відання належать вирішення міждержавних спорів, які виникають при виконанні економічних зобов'язань, передбачених угодами, рішеннями Ради голів держав, Ради голів урядів СНД та інших його інститутів.

Друга категорія справ — визначення відповідності нормативних та інших актів держав — учасниць СНД, прийнятих з економічних питань, угодам та іншим актам СНД. Окрім того, угодами держав — учасниць СНД до відання Економічного Суду СНД можуть бути віднесені спори, пов'язані з виконанням угод та прийнятих на їхній основі інших актів СНД.

Спори розглядаються Економічним Судом СНД за заявою зацікавлених держав в особі їхніх уповноважених органів — інститутів СНД. Економічний Суд СНД не може відмовитись від вирішення спору за відсутністю чи неясністю норми права, яка підлягає застосуванню. За результатами розгляду справи Економічний Суд СНД приймає рішення, в якому встановлюється факт порушення державою — учасницею угод інших актів СНД та її інститутів (або відсутність порушення) та визначаються заходи, які слід прийняти відповідній державі з метою усунення порушень та його наслідків. Держава, щодо якої прийнято рішення Суду, забезпечує його виконання. Рішення Суду має відповідати положенням угод та іншим актам СНД, а також нормативним актам, які застосовуються.

Вищий судовий орган СНД здійснює тлумачення щодо правомірності застосування положень угод, інших актів Співдружності та її інститутів, а також допустимості використання актів законодавства колишнього Союзу РСР на період взаємно узгодженого їх застосування, в т. ч. про допустимість застосування цих актів як таких, що не суперечать угодам, і прийнятих на їхній основі інших актах Співдружності.

Тлумачення здійснюється як при розгляді конкретних справ, так і за запитами вищих органів влади та управління держав, інститутів СНД, вищих господарських, арбітражних судів та інших вищих органів, які вирішують у державах економічні спори.

За період своєї діяльності Суд розглянув понад 20 справ, причому лише одна з них кваліфікується як «спір про невиконання економічних зобов'язань», решта справ належить до запитів про тлумачення законодавства.

Що стосується юридичної сили прийнятих Судом рішень, то навколо цього питання тривалий час точилися суперечки, оскільки спочатку рішення Суду мали рекомендаційний характер. Президент Білорусі Олександр Лукашенко — найактивніший

ідеолог реформування відносин у рамках СНД — навіть висловив ідею закрити Економічний Суд СНД. У «Доповіді про роботу Економічного Суду СНД в 1996 році», яку було розіслано з Мінська в столиці всіх держав Співдружності, мова йде про те, що вузькоспеціальна юрисдикція, обмеженість кола суб'єктів, які правочинні звертатись до Економічного Суду, рекомендаційний характер рішень значно обмежують можливості Суду у справі ефективного реагування на порушення норм міжнародного права і «права Співдружності» в міжнародних відносинах і, в першу чергу, в галузі економічної співпраці. Можливо, саме з рекомендаційним характером рішень Економічного Суду СНД і пов'язано те, що лише одна справа стосувалась розгляду спору про невиконання зобов'язань.

Судді тривалий час розробляли проект концепції статусу Економічного Суду, яка передбачала розширення його юрисдикції, пропонувала обов'язковість виконання рішень через відпрацьовані в міжнародній практиці механізми. 3 листопада 1995 р. документ пройшов ряд узгоджень відповідно до прийнятої в СНД процедури, і його було рекомендовано до розгляду на вищому рівні. Очевидно, пропозиції було враховано, і в п. 105 нового Регламенту Економічного Суду, затвердженого Пленумом Економічного Суду 10 липня 1997 р. (попередній Регламент було затверджено в 1994 р.), вказано, що держава, орган або інститут Співдружності, щодо якого прийнято рішення колегії Економічного Суду, зобов'язані його виконати. Сторони зобов'язані прийняти заходи по виконанню рішень в установленний колегією Економічного Суду термін. У разі невиконання державою — учасницею СНД, органом або інститутом СНД рішення колегії Економічного Суду зацікавлена сторона вправі звернутись до Ради глав держав — учасниць СНД відповідно до ст. 10 і 17 Статуту СНД з метою вжиття заходів, які сприятимуть виконанню рішень колегії Економічного Суду.

Повернімося до «спору про невиконання» [5]. У заяві, з якою звернувся до Суду уряд РФ, зазначалося, що «відповідно до Угоди про економічну, науково-технічну і культурну співпрацю» та «на основі Договору про дружбу, співпрацю і взаємодопомогу між РФ і Республікою Казахстан» у січні 1993 р. Росія поставила в Талдикурганську область 288 легкових автомобілів «Волга». За це казахстанська сторона зобов'язувалась поставити в Нижній Новгород 56 тис. тонн зерна, але обіцянку виконала частково, відправивши менше 17 тис. тонн. Своє рішення Суд виніс 3 жовтня 1996 р., в якому вказав, що «Угоду про економічну, науково-технічну і культурну співпрацю між областями Республіки Казахстан і Нижньогородською областю Російської Федерації від 11 листопада 1992 р. було узгоджено на рівні урядів двох країн, а документи про узго-

дження обсягів поставок, підписані органами, які регулюють поставки, є невід'ємною частиною угоди про торгово-економічну співпрацю. Враховуючи також, що факт недопоставки зерна документально підтверджено, Суд визнав, що уряд Казахстану не забезпечив виконання взятих на себе зобов'язань...».

За станом на 1996 р. казахська сторона визнала свою вину. Та оскільки на момент винесення Судом рішення воно ще мало рекомендаційний характер, а в казахської сторони був неврожайний рік, то рішення Суду так і лишилось невиконаним.

Як ми вже згадували, решта справ вищого судового органу СНД є тлумачення по запитах і заявах. Про одну з них варто згадати детальніше. Суть проблеми полягає в тому, що в червні 1993 р. Молдова і Білорусь підписали угоду про вільну торгівлю, яка набула чинності в грудні 1994 р. У документі є таке положення: «Сторони, які домовляються, не застосовують митні податки і платежі, що мають еквівалентну дію, на експорт і/або імпорту товарів, які походять із митної території однієї з сторін і призначені для митної території другої сторони». Але після підписання Білоруссю угоди про митний союз з Росією, в якій передбачалось встановлення спільних митних тарифів щодо третіх країн, білоруський уряд відновив справляння мита.

Суд, дослідивши матеріали справи, дійшов висновку, що угода про вільну торгівлю, підписана урядами Молдови і Білорусі, є «міжнародним договором, щодо якого діють принципи міжнародного права». А це означає, що всі його положення повинні виконуватись у повному обсязі, що сторони не вправі укладати угоди з третіми країнами, які вступають у протиріччя з їхніми попередніми зобов'язаннями, що одностороннє припинення або зміна договорів неприпустима, а сторони не можуть посилались на положення свого внутрішнього права в обґрунтуванні невиконання міжнародного договору... [6].

Декілька тлумачень дав Суд і з проблем власності колишнього Союзу РСР. Так, уряд Таджикистану попросив роз'яснити, чи вправі він, керуючись ст. 1 угоди про взаємне визнання прав і регулювання відносин власності від 9 жовтня 1992 р., вважати ділянки ліній електропередач і магістральні газопроводи, побудовані на території республіки в радянські часи, власністю своєї держави. Прохання було мотивовано тим, що уряд сусіднього Узбекистану також заявив про своє право на ці магістралі. Аргументи його такі: до 1 грудня 1990 р. лінії електропередач, які проходять по таджицькій території, перебували у підпорядкуванні Міністерства енергетики Узбекистану, а тому відповідно до ст. 2 згаданої угоди вони мають бути визнані власністю Узбекистану.

Судді проаналізували багато правових актів, які регулювали відносини власності в СРСР, а також прийняті пізніше, в пострадянські часи, дали тлумачення таких понять, як «союзне підпорядкування», «майно» тощо. Суть висновків Суду полягала в тому, що ст. 1 угоди від 9 жовтня 1992 р. встановлює перехід у власність нової суверенної держави колишніх союзних підприємств, організацій, їхніх структурних одиниць і підрозділів «на основі принципу перебування цього майна на території держави — учасниці угоди, незалежно від того, які органи — союзні чи союзно-республіканські міністерства і відомства управляли цими підприємствами, організаціями».

У тлумаченні підкреслено, що ст. 2 угоди регламентує визнання прав власності на об'єкти, які є загальною власністю колишніх радянських республік, і при вирішенні питання про право власності на майно колишнього СРСР не застосовується.

Подібне тлумачення Суд надав і на запит міністерства РФ по співпраці з державами СНД, в якому містилось прохання обґрунтувати правомірність застосування положень Угоди від 29 жовтня 1992 р. щодо майна ВЛКСМ [7]. Це майно, як і будь-яка інша союзна власність, констатували судді, підпадає під дію різних статей цієї Угоди, які визначають правонаступництво за територіальною ознакою.

Ще однією проблемою, яку вирішував Суд, було обґрунтування пріоритетності переказу і виплати грошових сум у порядку «відшкодування шкоди, яку заподіяно працівникам каліцтвом, професійними захворюваннями або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ними трудових обов'язків» [8]. Суд зазначив, що країни СНД, які підписали угоду про взаємне визнання прав на відшкодування шкоди, «створюють необхідні умови функціонування вільного, безперешкодного і простого за механізмом переказу і виплати грошових сум щомісячними платежами, без обмеження їх у сумі, не припускаючи їх припинення з будь-яких причин».

За запитом Ради міністрів оборони і Виконавчого секретаріату СНД Економічний Суд дав також тлумачення пакетові документів, прийнятих у рамках СНД, з проблем забезпечення соціальних та правових гарантій військовослужбовців, їх пенсійного забезпечення і державного страхування і дійшов висновку, що вони поширюються і на виплату допомоги членам сімей померлих військових пенсіонерів [9].

Уточнюючи значення понять «біженець», «мігрант», «вимушений переселенець», які використовуються в документах СНД, Суд роз'яснив, що визнання певної особи біженцем або вимушеним переселенцем — це прерогатива компетентних національних органів держав СНД, а поняття «мі-

грант» як самостійний термін у правових актах СНД не визначається [10].

Суд надав консультативний висновок про правомірність і порядок подання застережень до міждержавних договорів, а також висновки по запитах про підсудність суперечок про відшкодування шкоди юридичних і фізичних осіб — власників валютних вкладів, заблокованих після розпаду СРСР Зовнішньоекономічним банком та урядом РФ, розглянув інші звернення держав до вищої судової інстанції СНД.

Обсяг і якість роботи, здійсненої за минулий рік невеликим колективом Економічного Суду, свідчить, за відгуками спеціалістів, про завершення процесу його становлення, набуття справжнього авторитету і довіри в країнах СНД. Підтвердженням тому є нові запити про тлумачення, які надходять до Економічного Суду СНД.

Окремого дослідження потребує питання участі України в Економічному Суді СНД. Оскільки Україна не підписала Угоду про Статус Економічного Суду СНД, вона не є його членом. Незважаючи на це, участь України в Економічному Суді можлива. Питання про держави — учасниці СНД, які не підписали Угоду про Економічний Суд СНД, розглядається в Тлумаченні частини 2 п. 3 Положення про Економічний Суд, здійсненому на запит Державного Арбітражу Республіки Вірменія [11]. Як ми вже згадували, Суд розглядає спори за заявами зацікавлених держав в особі їхніх уповнова-

жених органів, інститутів Співдружності. А у висновку Суду зазначено, що «оскільки спори, які розглядаються Економічним Судом, впливають з актів Співдружності, то зацікавленою державою, за заявою якої порушуються справи у відповідності з частиною 3 п. 3 Положення про Економічний Суд, може бути будь-яка держава — учасниця таких актів. Разом з тим, якщо акт Співдружності торкається інтересів іншої держави — учасниці Співдружності, яка не підписала його, такі держави також можуть бути віднесені до кількості зацікавлених».

Що ж до пред'явлення позовів до держав — учасниць СНД, які не підписали Угоду про статус Економічного Суду, то це можливо лише в тих випадках, коли вони визнали юрисдикцію Економічного Суду.

Однією з таких форм є юрисдикційні застереження, які включаються в угоду (договір) про передачу спору на розгляд Економічного Суду. За наявності такого застереження держави, які підписали, а в окремих випадках і ратифікували угоду (договір) незалежно від участі в Угоді про статус Економічного Суду, вправі передати до Суду вирішення спорів по виконанню зобов'язань, передбачених такою угодою [11].

Отже, хоч Україна й не підписала угоду про Економічний Суд, не виключена можливість участі нашої держави у вищому судовому органі СНД.

1. Соглашение о мерах по обеспечению улучшения расчетов между хозяйственными организациями стран — участниц Содружества Независимых Государств, совершено в городе Ташкенте 15 мая 1992 года.
2. Соглашение о статусе Экономического Суда Содружества Независимых Государств от 6 июля 1992 г.
3. Положение об Экономическом Суде Содружества Независимых Государств (Утверждено Соглашением Совета глав государств Содружества Независимых Государств от 6 июля 1992 года).
4. Регламент Экономического Суда СНГ, утвержден Постановлением Пленума Экономического Суда Содружества Независимых Государств 10.07.97.
5. Решение Экономического Суда «О нарушении правительством Республики Казахстан соглашения между областями Республики Казахстан и Нижегородской областью Российской Федерации от 11 ноября 1992 г. во исполнение договора от 25 мая 1992 года и о принятии мер правительством Республики Казахстан по обеспечению исполнения обязательств или возмещению убытков, вызванных недопоставкой зерна» от 03.10.1996.
6. Решение Экономического Суда «О толковании соглашения о таможенном союзе между Российской Федерацией и Республикой Беларусь от 6 января 1996 года» от 15.09.1997.
7. Решение Экономического Суда «О применимости положений соглашения о взаимном признании прав и регулиро-

ваний отношений собственности от 9 октября 1992 г. в отношении имущества ВЛКСМ» от 22.05.1996.

8. «Решение по делу по запросу Всеобщей Конфедерации Профсоюзов о толковании статьи 6 Соглашения о взаимном признании прав на возмещение вреда, причиненного работникам увечьем, профессиональным заболеванием либо иным повреждением здоровья, связанным с исполнением ими трудовых обязанностей, от 9 сентября 1994 года» от 28.02.1996.
9. Решение Экономического Суда «О сфере применения соглашения о порядке пенсионного обеспечения военнослужащих и их семей и государственного страхования военнослужащих государств — участников СНГ от 15 мая 1992 года» от 28.02.1996.
10. Решение Экономического Суда «О толковании понятий "беженец", "мигрант", "вынужденный переселенец" применительно к соглашению о помощи беженцам и вынужденным переселенцам, заключенному 24 сентября 1993 года в г. Москве» от 11.09.1996.
11. «О даче по запросу Государственного Арбитража Республики Армения Толкования части 2 пункта 3 Положения об Экономическом Суде, утвержденного Соглашением Совета глав государств СНГ о статусе Экономического Суда от 6 июля 1992 г.» от 11.11.1997.

Movchan O. O.

**ANALYSIS OF PRACTICE OF ECONOMIC COURT
OF THE COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES (CIS)**

This article is devoted to the analysis of practice of Economic Court of CIS— the highest judicial body of the Commonwealth of Independent States. In this analysis the general characteristic of the court is given,, the decisions of court, that were made during its activity, are examined, and perspectives of participation of Ukraine in the court are studied.